शैल्यशिखर नगरपालिका वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन २०७९/०८०

सारसंक्षेपः

नेपालको संविधानको धारा २१७ ले गाँउपालिका तथा नगरपालिका स्तरमा विवाद निरुपण गर्न न्यायिक समिति रहने व्यावस्था स्थानिसरकार संञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ८ दफा ४६ देखी ५४ सम्म स्थानिय तहमा न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार तोकिएको छ र न्याय सम्पादन प्रकिया सम्वन्धी व्यावस्था स्थानिय न्यायिक प्रयोजनका लागी संवैधानिक ईतिहासमा पहिलो पटक भएको हो । संविधानमा उल्लेखित व्यवस्थालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने दायित्व स्थानिय तहमा रहेको छ । देश भरिका ७५३ वटा न्यायिक समितिवाट न्याय सम्पादन गर्ने यस प्रणालिबाट जनताको न्यायमा पहुँच सरल र सहज वनाउन मद्त पुग्ने विश्वास लिएको छ साथै बिवाद समाधानका बैकल्पिक उपायहरु अवलम्वन गर्दा न्यायिक प्रकिया जित जितको अवस्था सुनिश्चत हुने र न्याय प्रतिको सन्तुष्टि तथा विश्वास वढ्नुका साथै विवाद निरुपणलाई कम खर्चिलो,कम झनझटिलो तथा मेलमिलापमुलक प्रकियावाट समाधान गर्न गराउन योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ८ को दफा ४६ देखी ५३ सम्म स्थानिय तहलाई न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार तोकिएको र न्याय सम्पादन प्रकियालाई थप व्यावस्थित गर्न शैल्यशिखर नगरपालिकाले न्यायिक समिति (कार्यविधि सम्वन्धी) ऐन २०७५ समेत जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । निर्दिष्ट कानुनको अधिनमा रहि न्याय सम्पादन कार्यलाई पारदर्शी वनाउन ,स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐन २०७४ को दफा

५३(१) वमोजिम शैल्यशिखर नगरपालिकाको न्यायिक समिति,समितिको सचिवालय तथा कानुन ईकाईबाट सम्पादन गरिएको कार्यहरुको अभिलेखिकृत गर्ने,स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५३(१) शैल्यशिखर नगरपालिकाको न्यायिक समिति,सचिवालय तथा कानुन ईकाईबाट सम्पादन गरिएका कार्यहरुको वार्षिक विवरण नगर प्रमुख मार्फत नगर सभामा पेश गर्ने । न्यायिक समितिबाट सम्पादन भएका कार्यहरु पेशगर्ने उदेश्यले यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।न्यायिक समिति अन्तर्गत कार्य सम्पादन गर्दा दैनिक प्रशासनिक तथा नियमित कार्यहरु सफलतापूर्वक सम्पादन गरीनु, हालसम्म न्यायिक समितिका ५ वटा वैठक संञ्चालन भई न्यायिक समिति समक्ष पेश भएको १ वटा उजुरी सम्वन्धी छलफल गरी आवश्यक कार्वाहि अगाडी वढाएको ।

सरकार संञ्चालनमा महत्वर्ण अङ्गहरुमध्ये न्यापालिका एक महत्वपूर्ण अङ्ग रहेको छ , व्यावस्थापिकाले तयार गरेको कानून कार्यपालिकाले कार्यान्वयन गर्छ ।यस क्रममा कानुनमा दखिएका अष्पटतालाई व्याख्या गर्ने र विवाद निरुपण गर्ने काम न्यापालिकाले गर्छ ।लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थापनापछि स्थानिय तहदेखी नै सुदृढ एवंम सफल वनाउनका लागी स्थानिय नेतृत्व,स्थानिय कानून र स्थानिय सरकारको व्यावस्थापनको लागी स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐनले स्थानिय तहमा न्यायिक समितिको व्यावस्था गरेको छ । उल्लेखित विवादका बिषय वाहेकका विषयहरु पनि न्यायिक समितिमा मेलमिलापका माध्यमबाट टुङ्गो लगाउनु पर्छ । न्यायिक समितिमा निवेदन वा फिराद पेश भएपछी बिपक्षीका नाँउमा म्याद उठाउने ,प्रतिउत्तर बुझ्ने,प्रमाणको परिक्षण,साँक्षी परिक्षण गर्ने,मेलमिलापका लागी दुबै पक्षलाई

उत्प्रेरित गर्ने लगायत सवै प्रकिया टुङ्ग्याएर मात्र समितिले निर्णय गर्नुपर्ने व्यावस्था अवसरको रुपमा रहेको छ ।

स्थानीय स्तरमा अदालती अभ्यासको शुरुवात निकै नै सकारात्मक र प्रभावकारी कदम भए पनि न्याय सम्पादन गर्न देहाय चुनौतिहरु रहेका छन

- न्याय सम्पादनका क्रममा कानुनी ज्ञानको अभाव हुनु तथा प्राविधिक ज्ञानको कमी रहनु
- यथेष्ट प्रमाणको मुल्याङ्कन नगरी फौसला हुनसक्ने
- चुनावबाट आएका जनप्रतिनिधि ईजलासमा हुने भएकाले राजनीतिक पुर्वाग्रहीपन हुन सक्ने
- कुनै पनि मुद्धामा सिदै अदालत जान सकिने भएकोले राजनीतिक रुपले फरक विचारका व्यात्तिहरु सिधै अदालतमा जान सक्ने न्यायिक समितिबाट न्याय सम्पादन प्रकियालाई प्रभावकारी वनाउन संधिय सरकार,प्रदेश सरकार तथा स्थानिय सरकारबाट न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिबृद्धिको लागी समय समयमा कानुन सम्वन्धी तालिमहरु संञ्चालन गरिनुपर्ने,न्यायिक समितिको सचिवालय तथा कानुनी ईकाइमा कार्यरत कर्मचारीको क्षामता अभिबृद्धि गर्न न्याय तथा कानुन सम्वन्धी सेवाकालिन तालिम संञ्चालन गराई क्षमता अभिबृद्धि गर्न न्याय तथा कानून सम्वन्धी सेवाकालिन अन्य तालिमहरु आयोजना गरिनुपर्ने न्यायिक समिति मार्फत भए गरेका काम कार्वाहिका नियमित अनुगमन गरी पृष्टपोषण गर्नुपर्ने सुझाव तथा अपेक्षा समेत प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ ।

शैल्यशिखर नगरपालिकाको परिचय

दार्चुला जिल्लामा पर्ने शैल्यशिखर नगरपालिका एक ऐतिहासिक, राजनैतिक, प्राकृतिक, साँस्कृतिक तथा धार्मीक दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण नगरपालिका हो । शैल्यशिखर नगरपालिका साविकका ६ वटा गाँउबिकास समिति बोहरीगाँउ, शिखर, रानिशिखर, देथला, ग्वानी र गोकूलेश्वरको सवै क्षेत्र समावेश गरी शैल्यशिखर नगरपालिका बनेको हो । यस शैल्यशिखर नगरपालिकाको पूर्बमा मार्मा गाँउपालिका ,पश्चिममा लेकम गाँउपालिका र मालिकार्जुन गाँउपालिका उत्तरमा नौगाड गाँउपालिका तथा दक्षिणमा बैतडी जिल्लाको डिलासैनी गाँउपालिका रहेको छ । यस शैल्यशिखर नगरपालिकामा पवित्र मन्दिरहरु, खोलानाला, बनजंगलहरु, ढुङ्गा र स्लेट ,जडीबुटी ,बनपैदावार, कृषि ,पशुपालन,नगदेबाली लगायतका थुप्रै सम्भावना रहेका छन।यस नगरपालिका भित्र स्नातकत्तोर तहसम्मको गोकूलेश्वर बहुमुखी क्याम्पस रहेको छ । यस नगरपालिकामा रहेको गोकुलेश्वर बिमानस्थलको हाल स्थरउन्नती भई रहेको छ । त्यस्तै दार्चुला जिल्लाको दोश्रो ठूलो शहर गोकूलेश्वर वजार पनि यसै क्षेत्रमा रहेको छ भने चौलानी नदी पनि यस क्षेत्रमा रहेको छ चौलानी नदीबाट ३० मेगावाट क्षमताको चमेलिया जलविधुत आयोजना समेत यसै नगरपालिकामा पर्छ ।यस नगरपालिकाको बिकासको लागी थुप्रै सम्भावना रहेका छन ।

<u>प्रतिबेदनको उदेश्यः</u>

न्यायिक समितिको प्रतिवेदन तयार गर्न देहाय बमिजमको उदेश्य रहेको छ ।

- स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५३(१) बमोजिम शैल्यशिखर नगरपालिकाको न्यायिक समितिको सचिवालय तथा कानुन ईकाइबाट सम्पादन गरिएको कार्यहरुका अभिलेखिकृत गर्ने ।
- स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ५३ (२) बमोजिम शैल्यशिखर नगरपालिकाको न्यायिक समिति,समितिको सचिबालय तथा कानुन ईकाइबाट सम्पादन गरिएका कार्यहरुको बार्षिक बिबरण नगर प्रमुख मार्फत नगरसभामा पेश गर्ने ।
- न्यायिक समितिबाट सम्पादन गरिएका कार्यहरुको अभिलेखिकृत प्रतिबेदन नगर कार्यपालिकामा पेश गर्ने ।

<u>प्रतिवेदन तयारी बिधी:</u>

  - न्यायिक समितिबाट सम्पादन गरिएका कार्यहरुको प्रतिबेदन तयार गर्न नेपालको संबिधान ,स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐन २०७४,शैल्यशिखर नगरपालिकाको न्यायिक समिति(कार्यबिधी सम्वन्धी) ऐन,२०७५,न्यायिक समितिको बैठक पुस्तिकाहरुको बिषेश अध्ययन तथा बिश्रलेषण गरी तयार गरिएको छ ।
  - उक्त प्रतिबेदन तयार गर्दा शैल्यशिखर नगरपालिकाको कार्यसम्पादन चुस्त दुरुस्त बनाउन स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेका कानूनहरुको अध्ययन बिश्लेषण तयार गरिएको छ साथै प्रतिबेदन तयारको क्रममा देहाय बमोजिम अन्य दस्ताबेजहरुको समेत अध्ययन बिश्लेषण गरिएको छ
    - ➢ मेलमिलाप ऐन,२०६८ र मेलमिलाप नियमावलि,२०७०
    - ➢ प्रमाण ऐन,२०३१
    - ➢ मुलुकी देवानी(संहिता) ऐन,२०७४

- मुलुकी देवानी कार्यबिधी(संहिता) ऐन,२०७४
- मुलुकी अपराध(संहिता) ऐन,२०७४
- अन्य ऐन कानूनहरु
- शैल्यशिखर नगरपालिकाले स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकाऐन,नियमावली,कार्यबिधी,निर्देशिका तथा मापदण्ड

<u>स्थानियतहको बर्तमान स्वरुप र न्यायिक अधिकारः</u>

नेपालको संबिधानको भाग ५ धारा ५६(१) मा संघिय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मुल संरचना संघ,प्रदेश र स्थानिय तह गरी तीन तहको हुनेछ भन्ने उल्लेख छ । संबिधानको धारा ५६(२)मा नेपालको राज्यशक्तिको प्रयोग संघ,प्रदेश र स्थानीय तहले यस संबिधान तथा कानून बमोजिम गर्नेछन भनी स्पष्ट गरिएको छ । नेपालको संबिधान धारा २१७ उपधारा (१) मा कानून बमोजिम आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्रका बिबाद निरुपण गर्न शैल्यशिखर नगरपालिकाले उपप्रमुखको संयोजकत्वमा
निम्न अनुसारको न्यायिक समिति रहेको छ ।

शान्ति खडायत	संयोजक
नरेन्द्र बहादुर पाल	सदस्य
केशब दत्त बिष्ट	सदस्य
मनोरथ जोशी	सदस्य सचिब

<u>न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्रः</u>

न्यायिक समितिबाट स्थानिय तहको न्याय निरुपण सम्वन्धी कार्य सम्पादन गर्न स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐन २०७४ मा भएको कानूनी व्यावस्था अनुसार शैल्यशिखर नगरपालिकाको न्यायिक समिति (कार्यबिधी

सम्बन्धी)ऐन २०७५ नगरसभाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ र सो ऐन बमोजिम निर्धारण गरिएको छ ।

स्थानिय सरकार संञ्चालन ऐनको दफा ४७ मा न्यायिक समितिको अधिकार क्षेत्र बारे निम्न अनुसार ब्याख्या गरिएको छ ।

- आली, धुर, बाँध,पैनी,कुलो वा पानीघाटको बाँडफाडको तथा उपयोग
- अर्काको बाली नोक्सानि गरेको
- चरन घाँस दाउरा
- ज्याला मजदुरी नदिएको
- घरपालुवा पशुपक्षी हराएको वा पाएको
- ज्येष्ठ नागरिको पालनपोषण तथा हेरचाह नगरेको
- नावालक छोरा छोरी वा पती पत्नीलाई इज्जत आमदअनुसार खान,लाउन वा शिक्षा दिक्षा नदिएको
- बार्षिक २५ लाख रुपया सम्मको बिगो भएको घर बहाल र घर बहाल सुबिधा
- अन्य व्यात्तिको घर जग्गा वा सम्पतिलाई असर पर्ने गरी रुख बिरुवा लगाएको
- आपनो घर वा बलेसी बाट अर्काको घर ,जग्गा वा सार्बजनिक बाटोमा पानी झारेको
- सँधियारको जग्गातर्फ झ्याल राखी घर बनाउनुपर्दा कानूनबमोजिम छोड्नुपर्ने परिणामको जग्गा नछोडी बनाएको
- कसैको हक वा स्वामित्वमा भएपनि परापूर्वदेखी सार्बजनिक रुपमा प्रयोग हुदै आएको बाटो ,बस्तुभाव निकाल्ने निकास ,बस्तुभाव चराउने चौर ,कुलो,नहर,पोखरी

,पाटीपौवा,अन्त्येष्टिस्थल,धार्मिकस्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक स्थलको उपयोग गर्न नदिएको वा बाधा पुर्याएको

- संघिय वा प्रदेश कानूनले स्थानियतहबाट निरुपण हुने भनी तोकेको अन्य बिवाद

न्यायिक समितिलाई देहायका विवादहरुमा मेलमिलापको माध्यमबाट मात्र बिवादको निरुपण गर्ने अधिकार हुनेछ ।

- ✓ सरकारी सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक एकाको हकको जग्गा अर्कोले चापी चापी ,मिची वा घुसाई खाएको
- ✓ सरकारी सार्वजनिक वा सामुदायिकबाहेक आपनो हक नपुग्ने अरुको जग्गामा घर वा कुनै संरचना बनाएको
- ✓ पती पत्नीबिचको सम्बन्ध विच्छेद तर पति पत्नी बिचको सम्बन्ध बिच्छेद हुने गरी मेलमिलाप गर्न सकिने छैन
- ✓ अंगभंगवाहेकको बढीमा १ बर्षसम्म कैद हुनसक्ने कुटपीट
- ✓ गाली बेइज्जती
- ✓ लुटपीट
- ✓ पशुपक्षी छाडा छोडेको वा पशुपक्षी राख्दा वा पाल्दा लापरवाही गरी अरुलाई असर पारेको
- ✓ अरुको अवासमा अनधिकृत प्रबेश गरेको
- ✓ अर्काको हक भोगमा रहेको जग्गा आवाद वा भोगचलन गरेको
- ✓ ध्वनी प्रदुषण गरी वा फोहोरमैला फ्याँकी छिमेकीलाई असर पुर्याएको
- ✓ प्रचलित कानून बमोजिम मेलमिलाप हुन सक्ने व्यात्ति वादी भई दायर हुने अन्य देवानी र एक वर्षसम्म कैद हुन सक्ने फौजदारी बिबाद ।

<u>मेलमिलापकर्ताको छनौटः</u>

यस शैल्यशिखर नगरपालिका न्यायिक समितिले स्थानिय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ७४ अन्तर्गत आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्रका बिबादमा न्यायिक निरुपण गर्न सोही ऐनको दफा ४९ को उपदफा १० बमोजिम मेलमिलाप प्रयोजनका लागी प्रत्येक वडाबाट तपशिल बमोजिमको मेलमिलापकर्ता छनौट गरियो ।

- गौरीलाल खडायत शैल्यशिखर नगरपालिका १
- अक्षय तितरा शैल्यशिखर नगरपालिका १
- कलावति भट्ट शैल्यशिखर नगरपालिका १
- लोकेन्द्र वहादुर खडायत शैल्यशिखर नगरपालिका १
- कुशा खडायत शैल्यशिखर नगरपालिका १
- जयमति मिश्र शैल्यशिखर नगरपालिका २
- भोज बहादुर पाल शैल्यशिखर नगरपालिका २
- सुरेन्द्र वहादुर पाल शैल्यशिखर नगरपालिका २
- निरा लाबड शैल्यशिखर नगरपालिका ३
- राम बहादुर चन्द शैल्यशिखर नगरपालिका ३
- दशरथ वहादुर चन्द शैल्यशिखर नगरपालिका ३
- मान सिंह बोहरा शैल्यशिखर नगरपालिका ४
- शंकर भट्ट शैल्यशिखर नगरपालिका ४
- कलावति खत्रि शैल्यशिखर नगरपालिका ४
- पुष्कर सिंह डागा शैल्यशिखर नगरपालिका ५
- देब सिंह डागा शैल्यशिखर नगरपालिका ५
- दान सिंह डागा शैल्यशिखर नगरपालिका ५
- मानमति डागा शैल्यशिखर नगरपालिका ५
- ईश्वर सिंह धामी शैल्यशिखर नगरपालिका ६

- अनिता धामि शैल्यशिखर नगरपालिका ६
- चन्द्र राज शैल्यशिखर नगरपालिका ६
- मन्जु धामी शैल्यशिखर नगरपालिका ६
- बिर सिंह बिष्ट शैल्यशिखर नगरपालिका ७
- हेमा जोशी भट्ट शैल्यशिखर नगरपालिका ७
- जयन्ती भट्ट जोशी शैल्यशिखर नगरपालिका ८
- खेम राज जोशी शैल्यशिखर नगरपालिका ८
- माया कुमारी विष्ट शैल्यशिखर नगरपालिका ८
- महेश बिष्ट शैल्यशिखर नगरपालिका ९
- कल्पना साउद शैल्यशिखर नगरपालिका ९
- नरेन्द्र कोलि शैल्यशिखर नगरपालिका ९
- कुनु रैशवाल शैल्यशिखर नगरपालिका
- मनोरथ जोशी शैल्यशिखर नगरपालिका

<u>हालसम्म न्यायिक समितिमा दर्ता भएका उजुरीहरुको बिबरण ।</u>

यस शैल्यशिखर नगरपालिकामा हालसम्म परेका उजुरीहरुको बिबरण निम्न अनुसार रहेका छन ।

१ उजुरी मितिः२०७९।०९।२५ बादी गगन सिंह धामी प्रतिबादी राम सिंह रावल उजुरी बिषयः जग्गा किचलो

२ उजुरी मितिः२०७९।१०।२६ बादी पार्वती धामी प्रतिबादी गजेन्द्र धामी उजुरी बिषयः नागरिकता र बिबाह दर्ता

३ उजुरी मितिः२०७९।११।२९ बादी लोकेन्द्र प्रशाद जोशी प्रतिबादि बंशिधर बिष्ट उजुरी बिषयःपैसा लेनदेन

शैल्यशिखर न्यायिक समिति आयोजना गरेको २ दिने अभिमुखीकरण

यस शैल्यशिखर न्यायिक समिति बाट जिल्ला अदालत दार्चुलाको सहजिकरणमा नगर प्रमुख,नगर उपप्रमुख ९ वटै वडा अध्यक्ष र कार्यपालिका सदस्यहरुलाई वडा सचिब,मेलमिलापकर्ता,साथै नगरपालिकाका अन्य शाखाहरु लाई न्याय सम्पादन सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्य सम्पन्न गरेको छ ।

मेलमिलापकर्ताहरुको लागि आधारभूत ४८ घण्टे तालिम

न्यायिक समितिको कार्यविधि मेलमिलापकर्ता तयारी र परिचालन ,मेलमिलाप केन्द्रको व्यावस्थापन र संञ्चालन जस्ता विषयमा जानकारीमुलक अनुशिक्षण मेलमिलापकर्ताहरुका लागि ८ दिने अथवा ४८ घण्टे तालिम २५ जनाका लागि तालिम संञ्चालन गरियो ।

विधालयहरुमा कानुनि साक्षरता कक्षा संञ्चालन

शैल्यशिखर नगरपालिका भित्र रहेका माध्यमिक विधालयहरुमा कानुनि साक्षरता कक्षा संञ्चालन गर्ने उदेश्यले माध्यमिक तहका ७ वटा विधालयमा नेपाल ल क्याम्पसका विधार्थिहरु द्वारा कानुनि साक्षरता कक्षा संञ्चालन गरिएको ।

स्थानिय तहमा न्यायिक समितिका चुनौतिः

स्थानिय स्थरमा अदालती अभ्यासको शुरुवात निकै नै सकारात्मक र प्रभाबकारी कदम भएपनि न्याय सम्पादन गर्दा देहाय चुनौती रहेका छन

- न्याय सम्पादनका क्रममा कानुनी ज्ञानको अभाब हुनु तथा प्राबिधिक ज्ञानको कमी रहनु ।
- यथेष्ट प्रमाणको मुल्याकन नगरी फौसला हुनसक्ने

- चुनाबबाट आएका जनप्रतिनिधि ईजलासमा हुने भएकोले राजनैतिक पूर्वाग्रहीपन हुनसक्ने ।
- कुनै पनि मुदामा सिधै जिल्ला अदालतमा जान सकिने भएकोले राजनैतिक रुपले फरक बिचारका व्यात्तिहरु सिधै जिल्ला अदालत जान सक्ने ।

<u>सुझाव</u>

न्यायिक समितिको प्रभाबकारी संञ्चालन तथा व्यावस्थापन सम्बन्धमा देहाय बमोजिम सुझाव पेश गरिएको छ ।

- न्यायिक समिति सदस्यहरुलाई बेला बेलामा तालिम गोष्ठीमा सहभागी गरी क्षमता बिकास गर्नुपर्ने ।
- सम्पूर्ण निर्बाचित सदस्यहरुलाई कानून सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्नुपर्ने ।
- न्यायिक समितिको सचिबालय र ईजलास यथासिघ्र व्यावस्थापन गर्नुपर्ने ।
- मेलमिलापकर्ता सम्बन्धी तालिम संञ्चालन गरी मेलमिलापकर्ता तयार गर्नुपर्ने ।
- मेलमिलाप केन्द्रहरु स्थापना गरी कार्यसम्पादनमा सहजिकरण गर्न व्यावस्था मिलाउनुपर्ने ।

मनोरथ जोशी

उजुरी प्रशासक